

ՆՐԱՆՈՒՆՄԵԼԻՆԵՐԻ ՏԱՐԻ

ՄԱՍԻՍ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարեկանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция «Масисъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(քաջի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խմբագրութիւնը տողաւորով 10 կոպէկով.
Տէլեֆոն № 253.

ՀԱՄԱՐԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Մատիլդա Գրիգորեան, Նիկոլայ Յովհաննիսեան և Ստեփան Յակոբեան Մէլիք-Մուրադեանները ցաւօք սրտի յայտնում են՝ առաջինը իր սիրելի սկսարձ, երկրորդն իր թանգագին մօր և երրորդն իր հօրեղոր կնոջ՝

ՄԱՐԻԱՍ ԳԵՈՐԳԵԱՆ ՄԵԼԻՔ-ՄՈՒՐԱԴԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ ուրբաթ, մայիսի 16-ին. Յուդարկաւորութիւնը տեղի կունենայ այսօր, մայիսի 18-ին, հանգուցեալի ընկալարանից (Կօչուրէյսկայա փողոց, № 8) զէպի ս. Կարապետի եկեղեցին, իսկ թաղումը—Ութիկումբի գերեզմանատանը: Պատարագի սկիզբը ժամը 10¹/₂-ին:

ԲՈՒԱՆԴԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆ

Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՐԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. Մանրակար.—ՀՅՈՒՄՈՐԻՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայ կեանքէն.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱՅՈՐԵԱՑ ԶՐՈՑՑ

Զորեղբայր Օրը եւ էլ գնացի Թիֆլիսի ամառային ժողովարանի այգին Մեծ բաղնիքի թիւն կար. թւով տիրապետող էր գեղեցիկ սեռը. Եւ արգարացի էր այդ տիրապետութիւնը. այդու մէջ ժողովրդական զբօսանք էր սարքել մեր Հայունեաց Բարեգործական ընկերութիւնը:

Եթէ չեմ սխալվում, մեր հայունները ամեն տարի են կազմակերպում այդպիսի զբօսանքներ. Բայց այս տարի մի շատ գեղեցիկ բացառութիւն էր ոչ միայն ընկերութեան, այլ և ամբողջ Թիֆլիսի համար. Այս տարի հայունները անուշը սերտ կերպով կապված էր զբօսանքի ծրագրի հետ. Այս տարի զբօսանքն էլ ճիշդ հայկական էր. Ինչպէս գիտէք, վերջին տարւոյ տարիների ընթացքում յաճախ են տրվում հայկական երեկոյներ զանազան քաղաքներում. Նախաձեռնութիւնը, կարծես, Բագուին է պատկանում. բայց այժմ ոչ միայն Պետերբուրգ, Օդեսա, Մոսկովա, այլ և արտասահմանեան այնպիսի քաղաքներ, ինչպէս են Բերլին, Հալլէ, Լայպցիգ, տեսնում են հայկական երեկոյներ:

Դուք շատ էք կարգացել այդպիսի երեկոյների նկարագրութիւնը, գիտէք որ նրանց գլխաւոր նպատակն է ներկայացնել հայ ժողովրդի նկարագրը:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

Վենետիկ, մայիսի 12-ին

Գարնանային նուրբեր—նոր հրապարակներ—Հոսանք և կուսակցութիւն—Մեր խոնջէքը:

Գարնանը իր առաջին ծիծեռնակներուն և առաջին ծաղիկներուն հետ մեղի երկու նոր թերթ ալ կը բերէ. Մէկը Աղէքսանդրայէն կը հասնի. շարժաթերթ Ալգատ Բեմա-ը, խմբագրութեամբ պ. Սրուանդ Օտեանին: Անունը մը որ արդէն շատ ծանօթ է. Միւսը՝ Վառնայէն, կիսաշարժական «Հայաթերթ»-ը, որուն խմբագիրներն են Էլմասեան և Ճգնաւորեան պարոնները:

9. Էլմասեան երկամասեան զրոյց մըն է որ Վառնայի «Միւս»-ին աշխատակցութեամբը ճանցողեցաւ իբր շիտակ խօսող հրապարակագիր մը. Ոչ խաթիւ համար, ոչ ալ մանրուած կամ խոշորեղ հայեանքով բարկութեամբ կընէ:

9. Ճգնաւորեան պ. Պոլիս ազգային ժողովին անդամ էր. Տաքնաւոր ժամանակներու մէջ հեռաւեհ եղաւ ու յանդուգն Բարեբար խորհրդատու մըն էր Ալեքեան Պատրիարքին, որուն

ղովորդը իր սովորութիւններով, իր կեանքի փաստերով, իր երգով ու ողբով Թիֆլիսը, եթէ չեմ սխալվում, վաղուց ի վեր չէ տեսել այդպիսի երեկոյներ. Առաջին անգամ Հայունեաց ընկերութիւնն էր փորձ անում Եւ այդ փորձն արժէքը աւելի մեծանում էր ներանով, որ դա զբօսանք էր, ժողովրդական զբօսանք, մտայնի ամենքին Վճարելով 40 կոպէկ, դուք մտնում էք այգին, ուր ամբողջ եօթը ժամ, 4-ից մինչև 11-ը, տեսնում էք, լսում էք այն ամենը, ինչ պատրաստել էր ընկերութեան վարչութիւնը:

Իսկ տեսնելու և լսելու շատ բան կար: Մեծ քաղաքներում, հայութեան հետեւ կենտրոններում, հայկական երեկոյները կազմվում են այն նպատակով, որ օտարները տեսնեն և ճանաչեն հայերին ճիշդ այսպէս էր և չորեքշաբթի օրվայ զբօսանքը, նա էլ պիտի ցոյց տար հայ ժողովուրդը, պիտի ճանաչեցնէր նրան Բայց հետև Այստեղ արդէն օտարների հարցը չէր կար: Այստեղ ճանաչողը ինքը, հայը պիտի լինէր, Թիֆլիսեցի հայը. Այդու մէջ խոնջում բազմութեան անագին մեծամասնութիւնը, ի հարկէ, հայերից էր բաղկացած. Եւ նայելով այդ բազմութեան, չէր կարելի չառնել, որ ողու, գերմանացի ազգից նա աւելի կարօտ է այսպիսի տեսարաններին, որպէս զի ճանաչէ ճանաչէ այն, ինչ օտարներ չէ, այլ իր սեփականը, իր մոռացածը, ուրացածը...

Թիֆլիսի մէջ, ինչպէս գիտէք, ապրում է մի օտարաբանութիւն հայութիւն. Բայց նա օտարաբանութիւն արագութեամբ ալիքերով է. և նա հարկեր ու հարկեր տեղից հողմահարում է կոսմոպոլիտական և առհասարակ օտարամոլ հովերից. Բնութեան մէջ օտարը ու ժայռը կան, որոնք քայքայվում են հողմահարութիւններից. Հայի սիրտը երբեք ոչ օտար է եղել, ոչ ժայռ. Այդ փխրուն, թույլ, երեւուն սիրտը երկար երկար դարերի ընթացքում սովորել է

հետ հարեան էին Մաքրի գիւղը. Ու եթէ այդ զօրաղը եկեղեցականը ուրիշ կարճատեւ ազդեցութեանց ներքեւ չլինէր, մեր ժամանակակից պատմութիւնը հաւանօրէն տարբեր էջեր արձանագրած պիտի ըլլար:

Երկու նորածին թերթերը պիտի կրնան ապրել: Յուսանք. Բայց աստղի մը ներքեւ աշխարհ կուգան. գրականութեան լոյսը կը փայլի իրենց վրա: Ու արիւնին ալ աւրուած չի թուի այն ժառանգական հիւսնդութիւնն որ մեր ազգային կեանքին բնականորէն հիմակ էլ կուսակցական ախտը կորակէ:

Կենթադրեմ թէ քիթ բերան ծովակելով հոսանքներ հեղեղանական կշտամբանք անգամ մը ևս երեսուն պիտի նետէք, իմանալով թէ կը գտնուին Թիւրքիացի հայեր—ու ասոնք քիչ չեն—որ օրագրի մը քաղաքացիութեան պայցոյցը անոր ոչ-կուսակցական ոգիին մէջ կը տեսնեն: Ու երկարաձեցութեան երաշխաւորութիւնը՝ գրական սիրտաբոխումէն կախնալով Ըսէք ինչ որ կուգէ, բայց «առ» առ է, այսինքն, թէ իրողութիւնը իրողութիւնն է. Կուսակցութեան քաղաքագիր Կովկասէն Պոլիս անցաւ. փորձեցինք ձեռք հետեղ ըլլալ փորձը փորձանքի փոխանցաւ:

Աստեղ Պոլիս թերթ մը, հանրային գործիչ մը վարկաբեկելու համար, զանազան կուսակցական կը կոչէին. Կերեք թէ փորձառութիւնը

հողմահարել, հալել ու փոշիանալ. Եւ այսօր Թիֆլիսի հայութեան մեծ մասը քայքայման այդ պրօցէսին է ենթարկված. ևս հողից հանված, արմատները քամուն ու չորացնող արեւն առած մի բոյս է. Եւ հետզհետէ դժուար լուծելի է դառնում այն հարցը, թէ բուսաբանական ոչ բաժնում, ոչ տեսակի տակ պէտք է դնել այդ արմատանքն բոյսը. Մեր բանաստեղծը վաղուց ասել է. «Բոք» ոչ այս և ոչ այն, այլ ծնունդ մի նոր ազգի: Բայց ինչ ազգ է դա, ինչ անուն ունի. Յայտնի չէ, ոչ ոք չէ կարող ասել. Միւսն ու մի նոր ազգի...

Այդ ծնունդը տեսնելու համար բաւական էր չորեքշաբթի օրը մի երկու պոռոյտ անել Թիֆլիսի ժողովարանի այգում խոնջած բազմութեան մէջ. Դուրսնեի մի փոքրիկ ծով. տիրապետողը, ինչպէս ասացի, կանացի գրուին էր. Նայեցէք, մօղայի ամենավերջին ճաղաղակն է ամեն տեղ. այդ աղաղակը բարձրանում է անհամար գլխարկներից, որոնք շարժվում են անշարժ, երկար շարքեր են կազմում, խմբվում են միմյանի, դարձեալ ցրվալով: Ամենավերջին մօղայի աղաղակը յորձանքներ է տալիս, ալիքներ է կազմում. Եւ այդ յորձանքների ու ալիքների մէջ բարձրացած է մեծ փայտե ամբիօնը, որի վրա խումբը ժողովրդական երգեր է երգում, Հայն գիւղում է առում, վիճակահանութեան ծէսն է կատարում, ժողովրդական հարսանիք է ցոյց տալիս:

Ամենքը այդ բարձր ու մեծ ամբիօնին են նայում. ևս է զբօսանքի հոգին:

Հետեւ տեղից, ժողովրդի միջից հանված հողի մի փոքրիկ ու բարակ չերտ էր դա, ցոյց հանված ամենավերջին մօղայի աղաղակի վիզիցի մէջ. Օտար ու ամաչկոտ էր իրան զգում այդ չերտը. ևս շատ հեռու, շատ անհարապտ միջնավայրի մէջ էր ընկել. Ներկայացնում էր նա այն, ինչ կատարվում է այնտեղ, հեռու, հայրենի երկրի տակ. բայց ներկայացնում էր մի տեսակ շտապով, վախով խելով. Նրա ներկայացումը պաշտօնական էր և ուրիշ կերպ չէր կարող լինել. հողին է գործում ժողովրդական ծէսը, երգի, արարողութեան մէջ, իսկ այդ հողին տեղափոխել այստեղ անկարելի էր. նա մնացել է իր տեղը, ուր աւելի հաստ, աւելի լայնատարած, տիրապետող է հողը, ուր ամեն ինչ այդ հողին է ծառայում, ուր ծէսն ամեն մասան է կանգնած, այն սեղմ ժողովրդական շրջանը, որ դարերի ընթացքում ամեն ինչ կորցրել է, բայց պինդ պահել է իր սովորութիւնները, իր լեզուն:

մեր հիւներուն բան մը սորվցուցած էր. Հանգուցեալ Խորէն Նար Գէյը երբ 1890-ին Թիֆլիս եկաւ, ապա շուտով մնաց ձեր երկրին մէջ. Կուսակցութիւնը գաղափարին և բառին շտապում ամենարմենքին. Վրասից գիտաց, և կարծեց հայութեան մեծակի ծառայութիւն մը մատուցանել. Դանալով Կուսակցութիւնը ձեր բարեբէն ու բառերէն զննել. Ու զուգը ալ նուազ ապշած չը մնացէք, վառ գի Նար Գէյը զարգացեալ ու եւրօպականացեալ եկեղեցական մը կը կարծէիք. Ան ալ իրաւունք ունէր, դուք ալ ունէիք. Խնդրել կլիմայներու տարբերութեան միջև և Աշխարհագրական կլիմայ, բարոյական կլիմայ:

Տարիներ առաջ կովկասցի ինտելիգենտ մը Պոլիս եկած էր. Առտու մը կամուրջէն միմյանի անցած ատենին, հանդիպեցանք ազգային երեսփոխանի մը, որուն հետ քիչ մը խօսելէ յետոյ, ժամադրի եղալ ցորեկը միմյանի ճաշելու. Խօսակցից երբ հեռացաւ, կովկասցի բարեկամս հարցուց:

—Շատ լաւ բարեկամներ լինելու էք:
—Ոչ, գոնէ համոզումի կողմէ բարեկամներ չենք. Այս պարուն, եթէ ձեր բացատրութիւններով խօսէինք, հակառակորդ կուսակցութեան կը պատկանի պիտի ըսէիք:

—Ինչ էք ասում. Այս միմյանի էք ճաշում:
—Այդ, ուրիշ. Համոզումի կողմէ ճաշի կիւր չէ:

Ժողովրդական հողի այդ բարակ կտորը, չը նայած իր տկարութեան, իր անաչկոտութեան, գրաւում էր, խօսեցնել էր տալիս. Կարելի էր լսել նայողների դատողութիւնները. Թուցիկ դիտողութիւններ, երկու երեք խօսքով արտայայտված կարծիք. Ինչ անքան ժողովրդական ամբիօն էր հետաքրքրում, որքան նրա յարուցած խօսքն ու զրոյցը. Մօղայի վերջին աղաղակը իրանց վրա կրող այդ մարդկանց մէջ քանի՜ քանիներ կան, որոնք զուցէ իրանց կեանքի և ոչ մի ժամում առիթ չեն ունեցել մտածելու, որ կայ Վարդիօնը, Վէփօն երգող մի անաչկոտ բազմութիւն:

Եւ իմ այս հարցը ինչ օտարոտի չէր թւում. Իմ ակնշով լսեցի շատ բան և բոլորը, ինչ ասել կուգէ, օտար լեզուով. Անա քնքոյ սեռի մի ներկայացուցիչ. ամենավերջին մօղայն նրա վրայից ոչ միայն աղաղակում է, այլ ուղղակի գոռում ու որոտում է օրտապատառ. նրա հետ կանգնած է մի առանդակական համազգեստ...

—Միշտ, հարցնում է որոտացող մօղայն այդ համազգեստից.—Միշտ, դու գիտես այն ինչ են երգում:

—Ոչինչ չեմ հասկանում, պատասխանում է նա.—չը գիտեմ անգամ, թաղման, թէ հարսանիքի երգ է:

Ամենքը, ի հարկէ, այսպէս չեն. Երևում է և վառ հետաքրքրութիւն, երևում է հոգեկան հանձնը, կլոր-պարերը շատերին ժպիտ են պատճառում. վիճակահանութիւնը թէն մի քանիսների կարծիքով շատ է մօտեւոր, միմյանի, բայց դարձեալ հանձն է պատճառում:

Ընդհանուր ապաւորութիւնը, որ ես ստացայ բարձր ամբիօնի վրա հանված ժողովրդական հողի այդ փոքրիկ կտորի ազդածից, բոլորովին չէր տուած, թէ զուր և ապարդիւն է նա, թէ այս միջավայրում ոչինչ չէ կարող անել նա:

Ընդհանրապէս Թող դա, Թող յաճախ ներկայանայ այդ հողի կտորը. Թող աւելի լաւ պատրաստված դա, աւելի համարձակ ձայնով, աւելի ազատ շարժունքով և լայն ու մեծ թափանցելու ևս կանէ, նա չէ կարող չը ստեղծագործել, որովհետեւ ժողովուրդը է, որովհետեւ հող է, հայրենի օդ ու ջուր է:

Մի մեծ, կարող, կենդանի ոյժ. Ինչ ունենք այժմ, այդ ոյժի ստեղծածն է. Պէտք էր ժողովրդի որդիներից մէկը, մի Աղասի, որ քանդէր, ոչնչացնէր մեր գրական անապատը և մեզ կարգաւ, յուզիկ, զգալ սովորեցնէր վէպի միջոցով: Պէտք էր առաւօտեան իր աղամարդուն դաշտ ուղարկող չինական կինը, որ Գամառ-Բաթրայի անգրանիկ երգերից մէկը դանաւար

—Իսկ որ հոսանքներ էք, բաւա անսեղանակ լինողա՞նք: Մեր երկրումը այդպէս բան չէ պատահում:

—Ու ձեր երկրումը այսպէս բան պատահում է, պատասխանեցի, իր ուղադրութիւնը հրաւիրելով համապատկերին վրա որ մեզի կը չըրջապատէր:

—Տեսէք, ըմբ, օս ծովը, դաւարազարդ բլուրները որ անոր մէջ կը ցրտան, չնչեց օս անուշ օդը որ ամբողջ էութիւնը մեղկութեամբ կը հեշտացնէ: Ու ես հովիկը որ երեսնիս նուազնի կը փայփայէ. Հապա օս երկինքը, որ մեզի կը վերացնէ, երազուն կը թողու. Այս ամեն հրճուական հանձնները մէկ տեղ հաւաքուած ունիք ձեր երկրումը:

—Ուղիղ ասած, չունենք:

—Եթէ ունենայիք, դուք ալ մեզի պէս կըրլայիք. Կենքը հոս մեզի շատ ապուշ է. Կը ջանանք որչափ կարելի է քիչ նեղուել և Վրո-փորնիս շատ վայելել. Հոս միջնորդը մեզի ճշմարտագէտ ազատական կրնէ, ոչ թէ համոզումով—վառն գի համոզում գոյացնելու ճանձնը: Երբ յանձն չենք կրնար տանել—այլ ծուլութեամբ, որ մեր հրճուանքն է. Ամեն կարծիքի ներողամիտ ենք, վառն գի օդը չի ներեր որ մտքերնիս տանջենք ու կռուինք:

Այսպէս կը խօսէինք ճիշդ այն օրերը երբ Պոլիս Ազգային ժողովին մէջ կուսակցութիւն

16-21